

Kolga kloostrimõisa jäänused.

2015. aasta augustis uuriti Kolga mõisa parki eesmärgiga täpsustada seal keskajal paiknenud kloostrimõisa hoonete asukohta ja kindlaks teha ulatus. Suur osa Kuusalu kihelkonna maid kuulus alates 13. sajandist kuni 1519. aastani Ojamaal asunud Roma tsistertslaste kloostrile. Maavalduse keskuseks oli Kolga mõis.

Põhiliselt toetudes Hollandi ülemkohtu ametniku Anthonis Goeteerise 1615 aastal joonistatud gravüürile, millel on kujutatud suure kivihoone katusega ja põlenud varemed, on väidetud, et kloostrimõisa hoonestusse kuulus massiivne kivihoone. Joonise järgi otsustades oli sellel mitu eenduvat torni, hoovi ümbritses ringmüür, millest sisse pääses danskriga väravahoone kaudu. Ehitis hävis lõplikult arvatavasti 1602. aastal poola vägede rüüstamise käigus. Varemed lammutati uue peahoone ja kõrvalhoonete ehitusmaterjaliks suures osas tõenäoliselt juba 17. sajandi jooksul.

Seni ei olnud isegi hoone asukoht ühemõtteliselt teada. Seda on barokiajastul kujunenud mõisaansambli ja pargi alal oletatud erinevates kohtades. Ekslikult on muinsuskaitse all "Kolga kloostri säilmete" nime all pargi lääneosas, Tondimäe nime kandnud madala künka sees paistev vare. Ilmselt moodustas see ehitis hoopis osa hilisemast pargiansamblist. Esimesena avastas Kolga keskaegse kloostrimõisa müürid 1985. aastal tõllatiigi ja -kuuri läheduses küttetrassi ehituse käigus arheoloog Kalle Lange. Kraavis paljandus mitu paekivimüüri, mis paiknesid hilisema mõisaansambli hoonete suhtes viltu. Lange märkas, et leitud müüride suhtes on mõisa hoonetest ainsana ehitatud samas sihis üks maa-alune kelder laut-linnasekeldri lääneotsa juures. Ta järeldas, et leitud müüre tuleb koos selle keldriga vaadelda varem selles piirkonnas eksisteerinud suurema ehitise jäänusena. Kahjuks jäi Lange avastus vaid kaevamisaruande kaante vahele ning seetõttu laiema tähelepanuta.

2015. aasta suvel otsiti alguses georadariga (Kaarel Orviku ja Hannes Tõnisson) ja seejärel üksikute šurfidega (Eesti Kunstiakadeemia muinsuskaitse ja restaureerimise tudengite arheoloogiapraktika) eeskätt Lange leitud müüride pikendusi mõisa esisel väljakul. Väljaku loodenurgas avastati ristuvate müüride kompleks, millest lõuna pool paikneb 2,5 m sügavusel asuva paeplaatidest põrandaga kelder. Ida pool avastati georadari andmetele toetudes laut-linnasekeldri alt mõisa peahoone suunas kulgev müür. Sellest lõuna pool tuvastati hoovisillutis ning põhja pool siseruumide põrandad.

Tõllakuuri vareme ees avastati kompleksi arvatav läänepoolne 1,9 m paksune välisringmüür, mis arvatavasti on rajatud paeplatoole lääneservale. Kombineerides varem teada olevad müürid värskelt leitud ühele plaanile, võib oletada, et tõllatiigi ja -kuuri ees paiknes põhja-lõuna suunaline ning laut-linnasekeldri kohal ida-lääne suunaline hoonetiib. Hilisema keldri kohal võis asuda lääne suunas eenduv neljakandiline torn. Hoonekompleksi ulatus ülejäänud kolmes suunas jäi lahtiseks. 2015. aasta välitööde põhjal saab järeldada, et Kolgas on keskajal tõepoolest paiknenud suur, tavapärase kindlustatud mõisa mahte ületav kivihoonete kompleks, mida võis varem oletada vaid Goeteerise gravüüri põhjal. Arvatavasti vaatles

Goeteeris varemeid loode poolt – reega talumees suundus kirde suunas maantee sillale, kuid ilma täiendavate uuringuteta ei ole see selge.

Peale müüride paljandus šurfides põhiliselt varingurusu, kust kloostriaegseid leide ei saadud. Ülal nimetatud sügavast keldrist leiti suurem kogum musta glasuuriga reljeefsete kahlite tükke, mis ilmselt pärinevad umbes 16.–17. sajandi vahetusel ehitatud ahjust.

Villu Kadakas